

FORRÁSOK

Törünk egyre feljebb Horváth Imre költő alkalmi verse a Magyar Autonóm Tartomány tiszteletére.

„S hol a völgyeket a Maros szeli át,
dolgozó magyar nyer autonómiát,
közös birtokunkban tágabb térre lép.
Így forr jobban össze az ország s a nép.”

Romániai Magyar Szó,
1952. augusztus 6.

Románia új alkotmányának a MAT-ra vonatkozó rendelkezései, 1952

„19. A Román Népköztársaság Magyar Autonóm Tartománya a kompakt magyar székely lakosság által lakott területből áll, és az Autonóm Tartomány lakossága által megválasztott, autonóm adminisztratív vezetősége van. A Magyar Autonóm Tartomány rajonjai: Csík, Gyergyó, Udvarhely, Régen, Erdőszentgyörgy, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Kézdivásárhely, Toplica. A Magyar Autonóm Tartomány közigazgatási központja Marosvásárhely város.

20. A Román Népköztársaság törvényei, a román állam központi szerveinek rendeletei és döntései a Magyar Autonóm Tartományban is érvényesek.”

Proiectul noii Constituții al RPR.
Scântea, 1952. július. 18.

Gheorghe Gheorghiu-Dej

STEFANO BOTTONI

A romániai modell sajátosságai: a Magyar Autonóm Tartomány. A Ceaușescu-féle modell, a román államnacionalizmus

A romániai nemzetiségpolitika fő sajátossága, hogy a magyar nemzetiségűek 1945-től fogva nagy számban vesznek részt a kiépülő kommunista párt- és államapparátusban. Például 1947–52 között a Groza-kormány pénzügminisztere Vasile Luca, azaz a háromszéki születésű Luka László volt. Az akkor még magyar többségű erdélyi nagyvárosok, pl. Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely polgármesterei, és több megye főispánja szintén magyar nemzetiségű volt. Nemzetiségpolitikai fordulópontot hozott azonban az 1952-es év: egyrészt szovjet nyomásra a történelmi Székelyföld területén létrehozták a **Magyar Autonóm Tartományt (MAT)**, másrészt a MAT-on kívül eső magyarok vidékeken beindult a magyarok kiszorítása a döntési pozíciókból.

A MAT kialakításában közvetlen szerepet játszott a Szovjetunió, ahol a lenini elveknek megfelelően a nemzetiségek számára tagköztársaságok, valamint autonóm tartományok és körzetek működtek. Így a területi autonómia ötlete is onnan származott: két Romániába kihelyezett szovjet tanácsadó, P. Arhipov és P. Tumanov 1951. szeptember 7-ei keltezéssel *Feljegyzés a Magyar Autonóm Tartomány létesítéséről* című memorandumot nyújtott át Gheorghe Gheorghiu-Dej pártfőtitkárnak. Ebben a MAT létrehozásának szükségességét hangsúlyozták, és két lehetséges változatot is felvázoltak. Az első változat egy Erdély területének mintegy egyötödét (a Székelyföldet és a Mezőséget) magában foglaló, egy millió lakossal rendelkező és Kolozsvár központú tartomány tervét tartalmazta. A második változat földrajzilag szűkebb, ugyanakkor etnikailag sokkal homogénebb területet célozott meg: a történelmi Székelyföldet, azaz Maros-Torda, Csík, Udvarhely és Háromszék megyét. Hosszú egyeztetések után a második változat került ki győztesen. A tartomány létrehozását az 1952. szeptember 21-én életbe lépett új alkotmány szentesítette. A 13.500

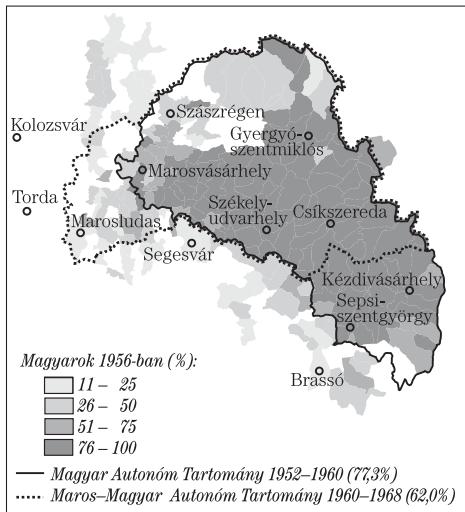

Petru Groza a Magyar Népi Szövetség küldöttjei között, 1945

km² területű tartomány lakossága az 1956-os népszámlálás szerint 731.387 fő volt, amelyből magyar nemzetiségűnek vallotta magát 565.510 fő (77,3%). Központja Marosvásárhely. A város lakosságának nagy része (74%) szintén magyar volt.

A MAT vezetésének és hivatalnokainak is mintegy 80%-a magyar nemzetiségűekből állt: magyar volt az első titkár (Csupor Lajos), a Néptanács elnöke (Bugyi Pál), és magyar volt a tartományi Securitate főnöke, Kovács Mihály is. Ezek a tisztviselők azonban elsősorban a párthoz és a román államhoz voltak lojálisak, tehát nem nemzeti alapon politizáltak.

Az „autonómia” tartalma **nem jelentett önrendelkezést**: a MAT ugyanúgy központi irányítás alatt állt, mint a többi romániai tartomány (tehát szerepe a központ döntéseinek végrehajtásában merült ki). Az egyetlen lényeges különbséget az jelentette, hogy

Magyar Autonóm Tartomány

a magyar nyelvet szabadon lehetett használni a közigazgatás minden szintjén.

Az 1950-es évek során ugyanakkor számos **kulturális intézmény** jött létre: Marosvásárhelyen a Székely Színház, a Szentgyörgyi István Színművészeti Akadémia, az *Igaz Szó* irodalmi folyóirat, a kéthetente megjelenő *Új Élet* kulturális lap, majd 1958-ban felállított a román rádió főleg magyar nyelven sugárzó területi stúdióját.

Az 1956-os magyar forradalom hatására a román nemzetiségpolitikában beálló újabb **fordulat** következtében a Magyar Autonóm Tartomány magyar vezetőit 1958–59 között több bírálattal is érte. A központ főként azzal vádolta őket, hogy szemet hunytak a „magyar nacionalizmus” fölött. Ez vezetett ahhoz, hogy 1960. december 24-én a Nagy Nemzetgyűlés az alkotmány módosításával egyúttal a MAT kereteit is megváltoztatta.

Az ezentúl **Maros-Magyar Autonóm Tartomány** (MMAT) nevet viselő közigazgatási egység területe és etnikai összetétele is jelentősen megváltozott: két székely járást, kézdit és sepsit Brassó Tartományhoz csatolták. Helyettük a MMAT részévé váltak a mezősegi, többségében románok által lakott Sármás, Dicsőszentmárton és Marosludas járáások (ezekben a magyarok aránya 20% körül alakult). 1961 folyamán etnikai elitváltás ment végbe a legfelsőbb tisztviselők és az üzemek vezetői körében is: a magyar és zsidó funkcionáriusok többségét románok váltották fel. Az új tartomány lakosságának nemzetiségi összetételét az alábbi táblázat szemlélteti:

	Össz-lakosság	Magyarok %	Románok %
MAT			
1959-ben	759.436	76,9	20,4
MMAT			
1961-ben	800.854	61,1	35,2

Bár 1952-ben a román kormány kényszerből, szovjet nyomásra beleegyezett a MAT létrehozásába, az ezt követő években az autonómiát használták fel érvként ahhoz, hogy Erdély többi területén hozzálassanak a főként a nagyvárosokat megcélzó **homo-genizációs politika** megvalósításának. Első lépésként 1953 februárjában a már évek óta csupán formálisan működő Magyar Népi Szövetség vezetői a Román Munkáspárt (RMP) nyomására elhatározták a szervezet „önfeloszlását”. Ezáltal megszűnt az az országos érdekképviselet, amely főleg a második világháborút követő években összefogta az erdélyi magyarságot. A megszüntetett szövetség

KRONOLÓGIA

1950. szeptember 8. Megjelenik az 5/1950. sz. közigazgatási reformtörvény, amellyel létrehozták Románia új közigazgatási beosztását: szovjet mintára a megyék helyett 28 tartományt alakítanak ki. Erdély 22 megyéjéből 11 tartomány lesz, ebből kettő magyar többségű: a volt Csík, Udvarhely és Háromszék megyékből létrehozott, Brassó székhelyű Sztálin tartomány, valamint a Marosvásárhely központú Maros tartomány.

1951. szeptember 7. Szovjet közigazgatási szakértők azt javasolják a román kormánynak, hogy egyetlen területi egységbe tömörítse a székelyföldi magyarokat, és Magyar Autonóm Tartományt hozzon létre a nemzeti kérdés teljes megoldásához.

1952. július 18. A sajtóban közlésezik az új román alkotmánytervezet szövegét, mely előírja a Székelyföld közigazgatási-területi autonómiáját és a Magyar Autonóm Tartomány létrehozását.

1952. július 23. A Román Munkáspárt Központi Vezetése kinevezi a hivatalosan még ki nem hirdetett Magyar Autonóm Tartomány vezető szerve, a Tartományi Pártbizottság első titkárát, a magyar nemzetiségű Csopor Lajost.

1952. szeptember 27. Megjelenik a 331/1952 sz. törvény az ország új közigazgatási-adminisztratív beosztásáról. A tartományok száma 28-ról 18-ra csökken. A történelmi Székelyföld területén megalakítják a Magyar Autonóm Tartományt Marosvásárhely székhellyel. A tartományban él a magyar kisebbség egyharmada.

1957. május Márton Áron egyházas bérnáló körútja a Székelyföldön. Mindenütt óriási tömegek fogadják.

1957. június 10. Márton Áron kénytelen megszakítani Székelyföldi körútját, és gyulafehérvári rezidenciájába tér vissza, ahol 1967-ig házfogságban tartják az állambiztonsági szervek.

1958. február 23–28. A Kádár János vezette magyar kormány- és pártdelegáció Romániába látogat. Marosvásárhelyen Kállai Gyula miniszterelnök magyar nemzetiségű

Ünnepi felvonulók a Maros-Magyar Autonóm Tartományból

A képen látható székelykapura szegezett tábla felirata

„A Román Kommunista Párt vezetésével előre a szocialista építés kiteljesítéséért drága hazánkban, Románia Szocialista Köztársaságban.”

Nicolae Ceaușescu álláspontja a Kállai Gyulával folytatott titkos megbeszélés. Bukarest, 1959. július 17.

„N. Ceaușescu elvtárs: Ki kell hangsúlyoznom, hogy felfogásunk a nemzeti kérdésre vonatkozó marxi-lenini tanításból ered. Tudni kell, hogy az a mód, ahogy a két egyetem mostanáig működött, megteremtette a feltételeit annak, hogy összeütközések történjenek, és alkalmat adott a nacionalista elemeknek, hogy súrlódásokat keltsenek román, magyar és más nemzetiségű diákok között. A helyzet oda jutott, hogy külön kollégiumok voltak a román, illetve a magyar diákok számára, külön menzák a román, illetve a magyar diákoknak, műkedvelő művészeti csoportok, külön az egyik, illetve a másik számára, IMSZ [Ifjúsági Szövetség]-szervezetek a magyarok, és IMSZ-szervezetek a románok számára, és természetesen, külön párt-szervezetek. Normális, lenini dolog ez? Ha jól tudjuk, Lenin annak idején különös keménységgel lépett fel a párt bármilyen felosztása ellen. [...] Természetesen, ha az oktatás szét van választva, a diákok elkülönítve élnek, ez nem vezet a közeledéshez és a közös munka testvériesüléséhez az új, szocialista élet építéséhez, hanem válaszfalakat teremt.”

Vincze Gábor (szerk.): *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák II.* Pro-print, Csíkszereda, 2003. 251.

Székelykapu Máréfalván – a Román Kommunista Párt dicsőítésére

javait az RMP vette át. Hasonló módszert követtek 1956-ot követően a magyar nyelvű oktatási intézmények összevonásában, valamint az 1956-ban megalakított, az RMP Központi Bizottsága mellett működő Nemzetiségi Bizottság megszüntetésében.

Az 1956-ot követő első éveket fokozódó ideológiai nyomás jellemezte, ami első sorban a kisebbségeket sújtotta. A **román államnacionalizmus ideológiája** az ekkortól megváltozó fogalomhasználatban is nyomon követhető. 1959-től például tiltottá vált a „nemzeti kisebbségek” fogalom használata, illetve a román állam „többnemzetiségű” jellegére való utalás. Helyette a „román nép és az együttélő nemzetiségek” konstrukció volt az elvárt fogalmazási mód. Ennek lényege az volt, hogy a „nemzeti kisebbség” a pártideológusok szerint arra utalt, hogy e közösség tagjai egyrészt kulturális szempontból egy másik nemzethez tartoznak, mégis – bár számbeli kisebbségben vannak –, nemzeti jellegük miatt egyenrangúak az államalkotó román nemzettel. Ezzel szemben a második megfogalmazás azt jelezte, hogy az államalkotó román nemzethez képest az „együtt élő nemzetiségek” alárendelt viszonyban vannak. Szintén a román nemzet elsődlegességét volt hivatott erősíteni az ismét nemzeti dogmává emelt dáko-román kontinuitáselmélet, amely azáltal, hogy a római birodalomig vezette vissza a román nép kialakulását, azt bizonyította volna, hogy Erdélyben az egyedül őshonos nép a román, a magyarok pedig csak hódítók, bevándorlók voltak. Ezt a szemléletet

tükrözte a második világháború utáni első átfogó Erdély története (*Din istoria Transilvaniei*, 1960), amely a Román Akadémia gondozásában jelent meg.

Gheorghiu-Dej halálát követően a kommunista párt élére 1965. március 22-én Nicolae Ceaușescut választották. Főtitkársága első hat évében, 1971-ig a külpolitikai önállóság mellett a szellemi életben is **liberalizáció** volt megfigyelhető. Ez nemcsak a román nacionalizmus erősödését hozta magával, hanem a magyar kulturális intézmények számára is tágabb mozgásteret jelentett. Magyar nyelvű televízióadások indultak el, ekkor jött létre a nemzetiségi könyvkiadó (a Domokos Géza vezette *Kriterion*) és egy korszerűbb szemléletet tükröző kulturális hetilap, *A Hét*. Ugyanakkor 1968-ban egy **újabb közigazgatási reform** következtében megszüntették a MMAT-ot, és helyette kialakították Hargita, Kovászna és Maros megyét. Míg az első két megye határozott magyar többségű lakossággal rendelkezett (1977-ben Hargita megye lakosságának 85%-a, Kovásznának pedig 78,4%-a magyar), az új Maros megyében – a már 1960-ban a MMAT-hoz csatolt 3 mezősgéi járás mellett a volt segesvári járással is kiegészülve – a magyar lakosság aránya 44,3%. Így miközben Maros megyében, és különösen Marosvásárhelyen ezt követően felgyorsult a már az 1960-as évek elején beindított **homogenizációs program**, az erdélyi magyar kulturális és politikai központ szerepét a másik két megye központjai, Sepsiszentgyörgy és Csíkszereda vették át.

Nicolae Ceaușescu látogatása Székelyföldön, 1966

Tudja-e?

■ Fazekas János 1926–2004 (Lupény, Budapest). A székelykeresztúti tanítóképzőben végzett, 1944 után csatlakozott a román kommunista párthoz. Előbb a párt ifjúsági szervezetében volt instruktor, majd egyre fontosabb beosztásokba került. Az 1960-as évektől az 1980-as évek elejéig az erdélyi magyarság legbefolyásosabb képviselője volt a párt- és az állami apparátusban. Az RKP Központi Bizottságnak tagja, volt éllemzésügyi miniszter (1961–1965), belkereskedelmi miniszter (1974–1980), a kormány miniszterelnök helyettese (1975–1982). A magyar származását mindig is fontosnak tartó Fazekas a párt által meghatározott hivatalos keretek között próbálkozott egyfajta magyar érdekérvényesítési politikával. Tudatosan felhasználta hatalmi pozícióját arra, hogy előnyt szerezzen vagy segítse a magyar ügyeket. Többször közvetített az erdélyi magyarság kulturális reprezentánsai és a legfelsőbb román pártvezetés között

például a közigazgatási reform, értelmiségi találkozók, oktatási-kulturális kérdések, egyéni és csoportos beadványok ügyében, stb. A nyolcvanas évek elején elveszítette Ceaușescu bizalmát, ezzel a pártban és az állami szektorban betöltött funkcióit is. A politikai élet periferiájára került. Az 1989-es változások után sikertelenül próbált meg visszakerülni a román és az erdélyi magyar politikai életbe.

■ Nicolae Ceaușescu (1918–1989) – 1965-től haláláig Románia vezetője. Erős személyi kultuszt alakított ki, idővel egész családját bevonta a belső politikai vezetésbe. Bizonyos kérdésekben igyekezett függetlenedni a Szovjetunió befolyásától. 1968-ban például ellenezte a Varsói Szerződés katonai erejének bevetését Csehszlovákiában. Az 1980-as években a román gazdaság legfőbb feladatává tette – a nagyarányú fejlesztések mellett – a külföldi államadósság teljes visszafizetését. 1989-ben bíróság elé állították és feleségével együtt kivégezték.

párttagok előtt tartott beszédében többek között kijelenti: „Megmondjuk világosan: nekünk semmiféle területi igényünk sincs. Azt tartjuk, hogy Magyarországnak van épp elég földje, hogy azon – testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel felépítse a maga szocialista hazáját...”

1960. december 22. Megkezdte munkálatait a Nagy Nemzetgyűlés 9. ülészsaka. 23-án Nicolae Ceaușescu előterjeszti a Román Népköztársaság „területi és közigazgatási beosztásának megjavítására” vonatkozó törvénytervezetet. A Magyar Autonóm Tartományból Maros–Magyar Autonóm Tartomány lesz. Az magyar lakosság aránya 77%-tól 61%-ra csökken.

1961. augusztus 28. Felmentik Csopor Lajost, a Maros-Magyar Autonóm Tartomány első párttitkárát, helyébe Banc Iosifot nevezik ki.

1965. augusztus 21. A Nagy Nemzetgyűlés elfogadja az új alkotmányt. Ebben rögzítik, hogy az ország új megnevezése: Románia Szocialista Köztársaság. A nemzeti kisebbségekről a 22. szakasz szól.

1968. február 16. A román Nagy Nemzetgyűlés megszavazza a 2/1968. sz. törvényt az ország közigazgatási-területi átszervezéséről. Erdélyben az 1950 előtt létezett huszonkettő helyett tizenhat megyét hoznak létre. A történelmi Székelyföld három megye: Maros, Hargita, Kovászna közt oszlik meg.

IRODALOM

Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Csikszere-da, Pro-Print Kiadó, 2005.

Bárdi Nándor – Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006.

Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története*. Pro-Print, Csikszere-da, 2008.